

О.А. Сотніченко (Національний університет Державної податкової служби України, м. Ірпінь, Україна)

РОЛЬ НЕПРЯМИХ ПОДАТКІВ У РЕГУЛЮВАННІ ТОВАРООБОРОТУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

У статті оцінено вплив непрямих податків на товарооборот зовнішньої торгівлі. Проаналізовано взаємозв'язок динаміки імпорту й експорту з показниками податкового навантаження. Виявлено проблеми у реалізації фіскального і регуляторного потенціалу непрямих податків.

Ключові слова: ПДВ, акцизний податок, мито, товарооборот, експорт, імпорт.

Рис. 8. Літ. 10.

Е.А. Сотниченко (Национальный университет Государственной налоговой службы Украины, г. Ирпень, Украина)

РОЛЬ НЕПРЯМИХ НАЛОГОВ В РЕГУЛИРОВАНИИ ТОВАРООБОРОТА ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ

В статье оценено влияние непрямых налогов на товарооборот внешней торговли. Проанализирована связь динамики экспорта и импорта с показателями налоговой нагрузки. Выявлены проблемы в реализации фискального и регуляторного потенциала непрямых налогов.

Ключевые слова: НДС, акцизный налог, пошлина, товарооборот, экспорт, импорт.

О.А. Sotnichenko (National University of Tax Revenue Office of Ukraine, Irpin, Ukraine)

THE ROLE OF INDIRECT TAXES IN REGULATION OF EXTERNAL TRADE TURNOVER

The article evaluates the impact of indirect taxes upon the foreign trade turnover. The interrelation between the dynamics of imports and exports with the indices of tax burden are analyzed. Problems in actualization of the fiscal and regulatory capacity of indirect taxes are revealed.

Keywords: VAT; excise tax; customs duty; turnover; export; import.

Постановка проблеми. Зовнішня торгівля є одним із ключових чинників збереження економічної безпеки держави та створення фундаменту для подальшого розвитку. Сучасна економіка характеризується тим, що жодна держава не може відкрито застосовувати протекціоністські заходи у сфері зовнішньоекономічної діяльності у чистому вигляді. Застосування фіскальних методів, у тому числі непрямого оподаткування, відбувається в рамках міжнародних торговельних домовленостей, однак держава не повинна допускати негативно впливу оподаткування на динаміку власної зовнішньої торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості справляння непрямих податків та їхній вплив на економічне життя суспільства досліджується в працях О. Амоші [1], О. Данілова [2], роль ПДВ у розвитку зовнішньої торгівлі висвітлено у працях М. Десаї [7], П. Кругмана [10], В. Чекіної [5] та інших. У той же час загальний вплив непрямих податків на динаміку зовнішньоторговельних операцій залишається малодослідженим.

Мета дослідження. Оцінити вплив непрямих податків на динаміку товарообороту зовнішньої торгівлі України.

Основні результати дослідження. Одним із фіскальних інструментів, який використовується у регулюванні товарообороту зовнішньої торгівлі, є мито. Його динаміка та динаміка імпорту й експорту відображена на рис. 1 та 2.

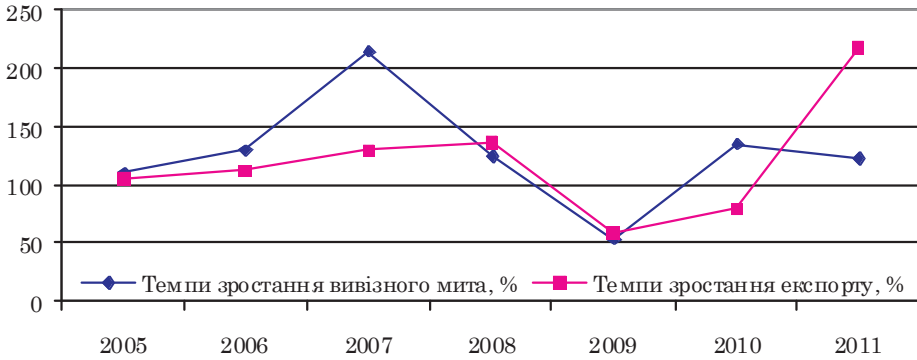

Рис. 1. Динаміка вивізних мит і експорту в Україні у 2005–2011 р., % до попереднього року, побудовано за даними [3]

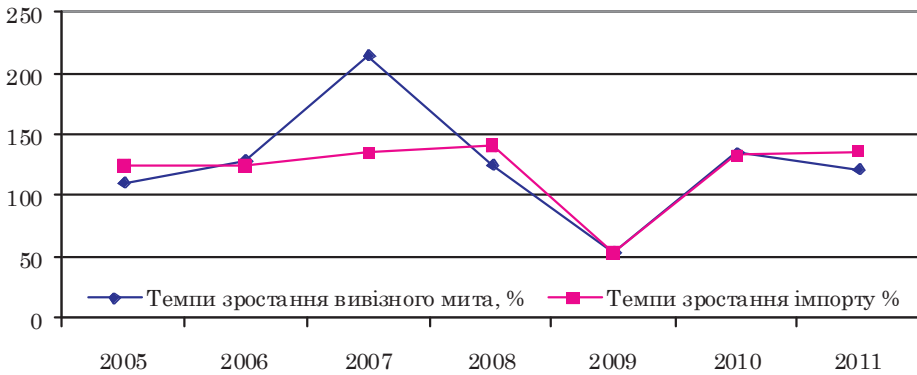

Рис. 2. Динаміка ввізних мит та імпорту в Україні у 2005–2011 р., % до попереднього року, побудовано за даними [3]

Рис. 1 показує, що динаміка експорту залежить від світової економічної кон'юнктури: у 2009 р. спостерігається глибоке падіння темпів зростання експорту. Удар кризи був настільки потужним, що у 2010 р. темпи зростання обсягів експорту на докризовому рівні не відновилися. Обсяги вивізних мит у даній ситуації на динаміку експорту не впливають, скоріше, навпаки, надходження вивізних мит залежить від динаміки експорту.

Рис. 2 показує, що темпи зростання імпорту є відносно стабільними. Стрімке падіння імпорту відбувається у 2009 р., що обумовлено економічною кризою, у 2010 р. темпи зростання імпорту відновлюються до докризового рівня. Темпи зростання ввізних мит видимий вплив на динаміку імпорту не справляють. Це свідчить про нейтральність ввізних мит та дотримання Україною принципів світової торгівлі (ЄС і СОТ).

Окрім мита, на динаміку товарообороту зовнішньої торгівлі впливають акцизний податок¹ і ПДВ. Обидва податки мають потужний фіскальний потенціал, однак акцизному податку властивий ще і регулюючий. По-перше, підвищення ставок акцизного податку у кризовий період може виступати додатковим джерелом наповнення бюджету, оскільки, як було зазначено вище, завжди є група споживачів, попит яких мало еластичний до змін цін на підакцизні товари. По-друге, підвищення ставок акцизного податку може сприяти зменшенню обсягів споживання підакцизних товарів, шкідливих для здоров'я (отримуємо позитивний соціальний ефект).

Проаналізуємо, як на динаміку імпорту впливають акцизний податок і ПДВ (рис. 3 й 4).

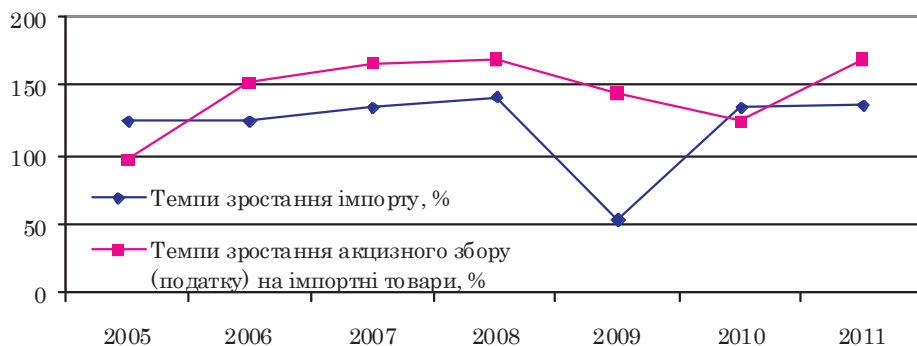

Рис. 3. Динаміка імпорту та акцизного податку на імпортовані товари в Україні у 2005–2011 р., % до попереднього року, побудовано за даними [3]

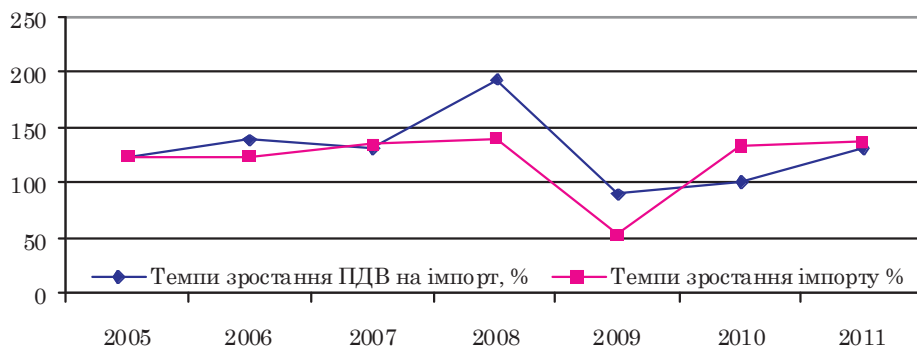

Рис. 4. Динаміка імпорту та ПДВ на імпортовані товари в Україні у 2005–2011 р., % до попереднього року, побудовано за даними [3]

Рис. 3 свідчить про потужний фіскальний потенціал акцизного податку, оскільки навіть у період кризи темпи його зменшення були набагато менші за темпи падіння обсягів імпорту. Це свідчить про низьку еластичність попиту по ціні на підакцизні товари.

¹ До 01.01.2011 – акцизний збір.

Рис. 4 показує, що з 2005 р. по 2007 р. збільшення темпів зростання ПДВ супроводжувалося уповільненням темпів зростання обсягів імпорту. У 2008 р. відбувається різке зростання обсягів надходження ПДВ на імпорт, що обумовлено змінами у підходах до адміністрування ПДВ. У 2009 р. відбулося різке падіння обсягів ПДВ на імпорт, обумовлене кризою, відновлення темпів надходження ПДВ до докризового рівня так і не відбулося. Отримані результати свідчать про те, що механізм справляння ПДВ з товарів, імпортованих на територію України, недосконалий, він не забезпечує повну реалізацію фіскального й регуляторного потенціалу ПДВ.

Деталізувати характер впливу непрямих податків на динаміку товарообороту зовнішньої торгівлі можна за допомогою показників часткового податкового навантаження – питомої ваги ПДВ, акцизного податку та мита в обсягах імпорту й експорту (рис. 5).

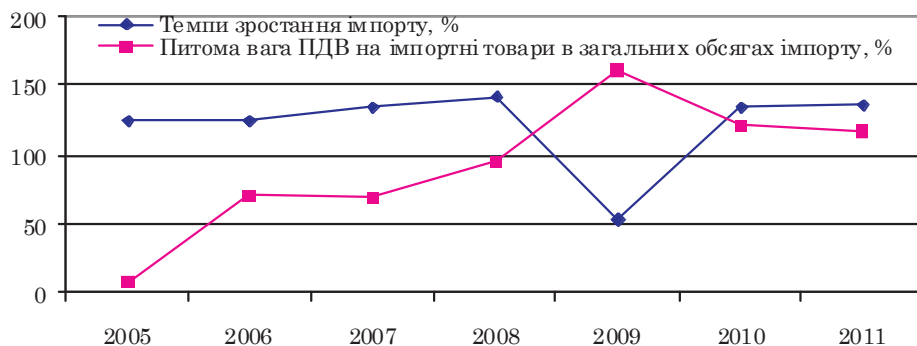

Рис. 5. Динаміка питомої ваги ПДВ у загальних обсягах імпорту і темпів зростання імпорту в Україні у 2005–2011 рр., побудовано за даними [3]

Рис. 5 показує, що збільшення навантаження, яке чинить ПДВ на імпорт, супроводжується зменшенням темпів приросту імпорту. Тобто реалізація регуляторного потенціалу ПДВ може частково обмежити темпи зростання імпорту. На відміну від ПДВ, акцизний податок є менш еластичним до змін економічної кон'юнктури (рис. 6).

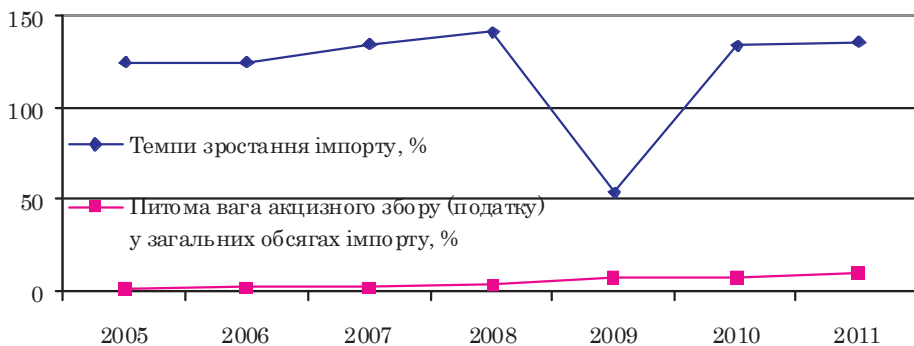

Рис. 6. Динаміка імпорту і питома вага акцизного податку в загальних обсягах імпорту у 2005–2011 рр. в Україні, побудовано за даними [3]

Рис. 6 показує, що питома вага акцизного податку у загальних обсягах імпорту збільшується, що обумовлено не тільки зростанням ставок акцизного податку, але й збільшенням обсягів імпорту підакцизної продукції. З метою визначення характеру взаємозв'язку між досліджуваними показниками було проведено кореляційно-регресійний аналіз (рис. 7).

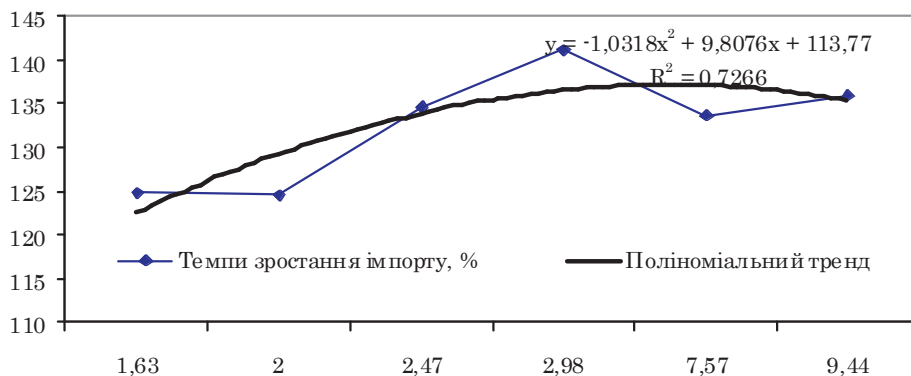

Рис. 7. Залежність темпів зростання імпорту від питомої ваги акцизного податку у загальних обсягах імпорту, побудовано за даними [3]

Залежність між досліджуваними показниками описується поліномом другого ступеня, функція зростає у кризовий рік, у посткризовий спадає, що свідчить про реалізацію фіскального й регулюючого потенціалу акцизного податку. Аналогічний зв'язок існує між динамікою імпорту й питомою вагою ввізного мита в імпорті.

Аналіз впливу вивізного мита на динаміку експорту здійснювався за допомогою кореляційно-регресійного інструментарію (рис. 8).

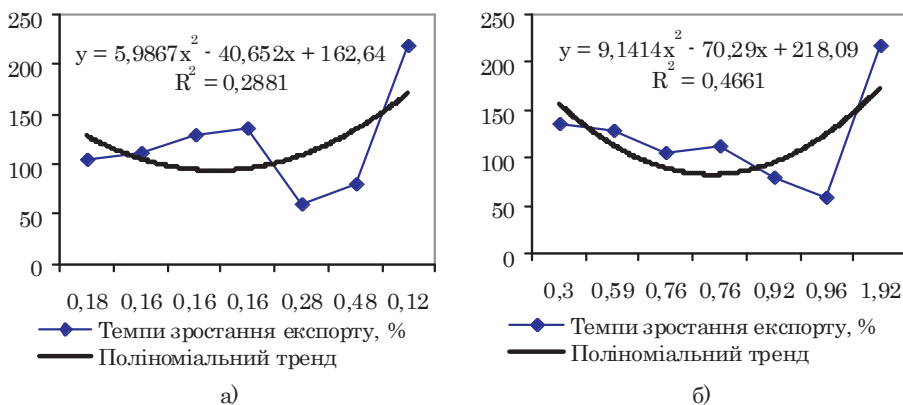

Рис. 8. Залежність темпів зростання експорту від питомої ваги вивізного мита у загальних обсягах експорту з урахуванням чинника часу (а) та без урахування чинника часу (б), побудовано за даними [3]

Рис. 8 ілюструє повну нейтральність вивізного мита до темпів зростання експорту. Така тенденція є позитивною і відповідає світовій практиці.

Висновки. Таким чином, вплив непрямих податків на динаміку товарообороту зовнішньої торгівлі в Україні характеризується такими тенденціями:

- нейтральністю вивізного мита;
- частковою реалізацією фіскального і регулюючого потенціалу акцизного збору (податку) при оподаткуванні імпорту та ввізного мита;
- нереалізованістю регуляторного потенціалу ПДВ у частині оподаткування експорту.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні напрямів реалізації фіскального й регуляторного потенціалу ПДВ і ввізного мита у сфері регулювання товарообороту зовнішньої торгівлі.

1. *Амоша О.О.* Механізм оподаткування доданої вартості в Україні: Автореф. дис... канд. екон. наук спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит». – К., 2005. – 22 с.

2. *Данилов А.Д.* Налог на добавленную стоимость и его влияние на социально-экономическое развитие страны // Финансовые инструменты социально-экономического развития государства и регионов: Монография. – К.: Компьютерпресс, 2009. – С. 123–141.

3. Статистика // Державна служба статистики України // www.ukrstat.gov.ua.

4. *Тищенко О., Кизим М., Біляєвська-Плотник Л.* Державне регулювання оподаткування в Україні: Монографія. – Харків: ІНЖЕК, 2011. – 236 с.

5. *Чекина В., Виецкая О., Филиппова Н.* Роль налога на добавленную стоимость в международных торговых отношениях: теоретический аспект // *Налоги и финансовое право.* – 2012. – №2. – С. 214–220.

6. *Ярова Н.В.* Вплив ПДВ на фінансово-господарську діяльність підприємств // *Актуальні проблеми економіки.* – 2009. – №5. – С. 230–236.

7. *Desai, M.A., Hines, J.R.* (2002). Value-Added Taxes and International Trade: The evidence. NBER, November.

8. *Grossman, G.M.* (1980). Border tax adjustments: Do they distort trade? *Journal of International Economics*, 10(1): 117–128.

9. *Ismer, R., Neuhoft, K.* (2004). Border tax adjustments: A feasible way to address nonparticipation in emission trading // www.dspace.cam.ac.uk.

10. *Krugman, P., Feldstein, M.* (1990). International trade effects of value added taxation. In: *Taxation in the Global Economy.* Ed. by A. Razin, J. Slemrod. University of Chicago Press. 404 p.

Стаття надійшла до редакції 8.10.2012.